

Бальзак Оноре де

Біографія

ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАК

(1799-1850)

Оноре де Бальзак, знаменитий французький письменник, народився 8 (20) травня 1799 року в Турі, помер 6 (18) серпня 1850 року в Парижі. Його життя — це історія трудівника, який невтомно прагне йти вперед, завойовувати собі славу й багатство. Батько письменника був селянином. Закінчивши школу, Оноре працював писарем, а потім канцеляристом при королівській раді Людовіка XVI; тоді він і надав своєму прізвищу Бальса більш аристократичного звучання, переробивши його на Бальзак. Раннє дитинство Оноре минуло поза батьківською домівкою. Спочатку він жив у годівниці, простої туринської селянки. Тут, у маленькому селі неподалік від Тура, вперше відкрилася перед ним краса рідного краю. У чотири роки його віддали до пансіону Леге. Одинадцять років дитинства й отрочтва провів він у пансіонах та інтернатах. Найпохмурішими були для нього сім років перебування у Вандському колегі, закритому навчальному закладі, під керівництвом монахів-ораторіанців, де вихованці змушені були підкорятися суворому монастирському режиму. За найменшу провину їх шмагали і садили до карцеру. Бальзак мав мало друзів і вважався похмурим і несумлінним учнем. У ці роки болісної дитячої самотності Бальзак залучився до світу книжок. Він читав усе, що було в бібліотеці колегі, намагався сам писати, але це викликало лише сміху товаришів. Перебування в колегі скінчилося серйозним нервовим захворюванням, і батьки ненадовго забирають його додому. Коли хлопцеві виповнилося п'ятнадцять років, його батька переводять по службі до Парижа. Батько майбутнього письменника хотів бачити свого сина поважним нотаріусом або відомим адвокатом. Він наполіг, щоб Оноре вступив у Школу права (1816). Одночасно юнак працює писарем у конторі адвоката Пльїонде Мервіля, котрий пізніше з'явиться на сторінках "Людської комедії" під ім'ям Дервіля. Роки, що їх Оноре провів у конторі, а потім у нотаріуса Пассе, помітно розширили його світогляд. Тут Бальзак осягнув ті приховані пружини, знанням яких згодом він так вражатиме своїх читачів. У цей час таємно від батьків юнак відвідує лекції з літератури у Сорбоні. У 1819 році він склав випускні іспити й успішно закінчив Школу права. Тепер перед ним відкрилася кар'єра нотаріуса, адвоката. Але несподівано для батьків Бальзак заявляє про своє тверде рішення стати літератором. Ні батькові погрози і прокляття, ні материні благання і сльози не змогли зламати волі двадцятирічного юнака. Тоді на сімейній раді вирішили дати синові два роки випробувального строку, упродовж якого він мав виявити свій таланти. Юнак успадкував світогляд свого батька, його здоров'я і залізну волю. Він залишився в столиці, і був у захопленні від почуття повної свободи (батько виїхав з родиною в провінцію), попри те, що родина позбавила його підтримки. Як свідчать його листи до сестри Лаури, це не заважало йому бути сповненим енергії і честолюбних

задумів. У своїй убогій кімнатці він мріяв про славу й багатство, про те, що завоює це велике місто Париж.

Трагедія "Кромвель" — перша літературна спроба Бальзака — була невдалою. Згодом він пише під псевдонімом низку романів, що не мали літературного значення. Іноді Оноре живе у батьків у Вільпаризі. Там він познайомився з Лаурою де Берні. Це була немолода, сорокарічна жінка, мати шістьох дітей, дуже нещаслива у своєму сімейному житті. Це стало першим коханням Бальзака. Лаура відіграла велику роль у його житті, зі співчуттям поставилася до мрій і планів молодого письменника, підбадьорювала, підтримувала в тяжкі хвилини до самої своєї смерті (померла в 1836 році). У той же час у ньому прокидається прожектер і підприємець. Бальзак перший впроваджує однотомні видання класиків і випускає (1825-1826) зі своїми примітками Мольєра і Лафонтена. Але видання його не мали успіху. Ще сумніше закінчилася поїздка Бальзака в Сардинію, де він мріяв відкрити срібло, залишене там давніми римлянами в розроблюваних ними копальнях. У результаті всіх цих підприємств Бальзак опинився в боргах, що спонукало його до завзятої літературної роботи. Він пише повісті, брошури з різних питань, співпрацює в журналах "Карикатура" і "Силует".

Популярність Бальзака починається появою 1829 року роману "Останній Шуань, або Бретань у 1800 році". Він сподобався читачам, хоча критика зустріла його стримано. З цього моменту Бальзак майже не сходить зі шляху, на який він став. Один за одним з'являються його романи, в яких він всебічно змальовує французьке життя, виводить нескінченну низку найрізноманітніших типів. Він працював, як письменник-ремісник по 15-18 годин на добу. Він не чекає натхнення, сідає за стіл після півночі майже не залишає пера до шести годин наступного вечора, перериваючи роботу тільки для ванни, сніданку, а особливо для кави, якою підтримує в собі енергію і яку сам ретельно готує і вживає у величезній кількості.

Романи "Шагренева шкіра", "Євгенія Гранде", що з'явилися на початку 30-х років, в період великого творчого підйому принесли письменникові величезну славу, відкрили, перед ним двері не тільки літературних, але й світських салонів, де його досі не приймали як рівного; він був допущений як модна знаменитість, і йому не раз це давали зрозуміти. Письменник познайомився тоді з багатьма майбутніми персонажами своєї "Людської комедії". Тепер більше не доводиться бігати за видавцями. Однак він не зміг здійснити мрію про багатство попри те, що так багато писав. Він видає по кілька романів на рік, серед них відомі "Сільський лікар", "У пошуках абсолюту", "Батько Горіо", "Втрачені ілюзії", "Сільський священник", "Господарство холостяка", "Селяни", "Кузен Понс", "Кузина Бетта".

У 1832 році Бальзак одержав листа зі штемпелем "Одеса" від невідомої польської аристократки Ганської, уродженої графині Ржевуської. Між романістом і шанувальницею його таланту виникло листування; він згодом кілька разів зустрічав її, між іншим, у Петербурзі, куди він приїжджав у 1840 році. Коли Ганська овдовіла, вона пристала на пропозицію вийти заміж за Бальзака, але ще впродовж кількох років з

різних причин не могло відбутися їхнє весілля. (Бальзак ретельно готував квартиру для себе й дружини, а коли, нарешті, у березні 1850 року весілля відбулося в Бердичеві, смерть уже чатувала на нього, і Бальзаку лише кілька місяців залишилося тішитися сімейним щастям і безбідним існування).

1833 рік був роком початку великого творчого подвигу письменника, його титанічної письменницької праці. Він відійшов від світського життя і повністю поринув у роботу. Бальзак повертається до думки, що виникла в нього ще під час роботи над "Шагреневою шкірою", об'єднати свої твори в один величезний цикл, щоб був би підпорядкований єдиному задуму. Першим кроком на шляху до здійснення цього задуму було почате в 1833 році видання "Етюдів про звичаї XIX століття", які складались із сцен приватного провінційного і паризького життя — таким чином "Людська комедія" поступово набувала контурів. Вплив духу епохи науки ні в чому так не позначився на Бальзакові, як у його спробі з'єднати в одне ціле свої романи. Він зібрав усі видані романи, приєднав до них ряд нових, об'єднав їх спільними героями, окремих героїв зв'язав родинними, дружніми й іншими зв'язками і в такий спосіб, створив, але не довів до кінця грандіозну епопею, яку назвав "Людська комедія" і яка мала стати науково-художнім матеріалом для вивчення психології сучасного для письменника суспільства.

На початку 30-х років складається той гарячковий, напружений темп роботи, що, власне, був характерний для Бальзака протягом багатьох років. Перший том "Людської комедії" вийшов у 1842 році, окрім нього, — ще низка повістей, роман "Втрачені ілюзії" та інші твори. Але все частіше він скаржиться на біль у серці, сильні головні болі. Фізичні й творчі сили його згасали. Шлюб з Ганською, яку він ідеалізував силою своєї багатії уяви, здавався йому тоді єдиним порятунком. Після одруження він знову сповнився райдужних сподівань на майбутнє. Однак його мріям не судилося здійснитися. Близько двох місяців бореться Бальзак зі смертю. Вісімнадцятого серпня його відвідав Віктор Гюго. Того ж вечора Оноре Бальзак помер.

Зображуючи "суспільні різновиди", Бальзак прагне до точної наукової класифікації і виявляє спостережливість. Він з гідною подиву точністю вивчав особливості, властиві тому чи іншому "різновиду". Він знає звички, мовні звороти та прийоми, рух, ходу, жести, навіть усілякі дрібниці, деталі костюма, що властиві тому чи іншому герою. Бальзак за одним лише жестом чи словом визначав психологію того чи іншого суспільного типу й відкривав зв'язок між проявами людської психіки. Ось чому він так ретельно стежив за своїми героями, докладно зображував розташування кімнат у квартирі, дрібничок на туалетному столику, точно, до сантиметра, знав скільки грошей у нього в гаманці. Бальзак вражає кількістю зібраного ним матеріалу. Міністри, банкіри й комерсанти, журналісти, критики й поети, артисти і вчені, представники старої аристократії і буржуазії, столиця і провінція, політична боротьба та приватне життя — усіх збирає Бальзак у свою "комедію". Суміш художніх, наукових і публіцистичних елементів у його романах є науковим напрямком при вивченні бальзаківської творчості. Поруч із зображенням почуттів і пристрастей ми зустрінемо в них докладні відомості

ділового характеру про банкірські операції, рахунки, вироблення дешевого паперу, шлюб, моральність, політичні і суспільні питання і т. ін.

Бальзак зливається зі своїми героями, він майже фізично переживає разом з ними їхні прикрощі і втіхи, він страждає, коли його герой потрапляє в скрутне становище, з якого він не може вказати йому виходу; він впадає у відчай, коли не може знайти серед своїх героїв вартого уваги нареченого для якої-небудь героїні. Світогляд Бальзака, як з'ясовується з його романів, має песимістичний відтінок. Він об'єктивний у зображенні своїх героїв і щодо цього послідовний у своїй творчості. Він не має наміру показувати їх у сатиричних вимірах. Його завдання — збирати документи про людину й класифікувати їх. Улюблена тема Бальзака — запекла боротьба обдарованих людей, які пробивають собі дорогу у великому місті. Чистий юнак, який потрапив у велике місто і робить кар'єру ціною своєї моральної загибелі,— улюблений образ Бальзака. Такий Растіньяк ("Батько Горіо"), такий Люсьєн Шардон ("Втрачені ілюзії"). Його жінки — це здебільшого холодні егоїстки, такі, як дочки Горіо, які з легкістю торгують як туалетами, так і душами. Його чоловіки — як правило, хтиві тварини. Коли він і виводить чисту дівчину Євгенію Гранде, то, здається, тільки для того, щоб показати, яку жахливій атмосфері сучасного життя черствіє найчуйніше і найніжніше серце, руйнуються чисті почуття і зворушлива любов.

Бальзаку належить один з найвиразніших типів скнари, які до нього були вже відомі в літературі. В особі старого Гранде він показав сучасного йому генія наживи, мільйонера, який перетворив спекуляцію на мистецтво. Гранде відрікся від усіх радощів життя, висувив душу своєї дочки, позбавив щастя всіх близьких, але нажив мільйони. Його задоволення — у вдалим спекуляціях, у фінансових завоюваннях. Він свого роду безкорисливий служитель "мистецтва для мистецтва", бо сам особисто невибагливий і не цікавиться тими благами, що дають мільйони. Бальзак осягнув владу грошей. Гроші в нього — головна причина подій. Він зумів показати, як його століття розміняло на дзвінку монету всіх, починаючи від предметів першої необхідності і закінчуючи талантом, натхненням і найніжнішими й святими почуттями. Представники таких професій, як лікарі, священники, публіцисти, артисти, поети стали найманими слугами тих, хто має капітал.

Цей песимізм відповідає загальному матеріалістичному напрямку бальзаківської творчості. Ідеальні образи у нього менш вдалі, ніж ті, в яких відбився матеріальний напрямок XIX століття. Життя Бальзак бачить, як жорстоку боротьбу апетитів, як безсердечну братовбивчу війну всіх проти всіх через багатство.

Над повістю "Гобсек" Бальзак працював у 1830 році. Головна фігура повісті — лихвар Гобсек, його прізвище в перекладі з голландської означає "живоглот", це відповідає функції персонажа: герой справді, як удав, душить свої жертви страхітливими процентами й поглинає їх маєтки. Письменник дає докладний портрет, що характеризує героя, використовуючи при цьому реалії зовнішнього світу. Бальзак пише, що обличчя Гобсек мав схоже на місяць, бо жовтувата блідість його нагадувала колір срібла, з якого сповзла позолота: в його зовнішності відбито колір грошей —

золота та срібла. Безпристрасність лихваря відображена в його застиглих рисах — здавалося, що вони відлиті з бронзи.

Очі його були маленькими, жовтими, мов у тхора. Довгий ніс був схожий на буравчик — герой за його допомогою мовби проникав у всі, приховані від інших таємниці. Дервіль, який добре знав його, відзначав, що вік Гобсека був загадкою. Ця людина без віку і без статі була схожа на автомат; Дервіль порівнює його з векселем. Зловісний вигляд Гобсека відбився на його предметному оточенні: він живе в сирій і похмурій домівці; цей будинок і його мешканець були до пари. Гобсек живе за принципом "знати все": всі людські пристрасті проходять перед ним, він переглядав їх і при цьому живе у спокої; його наукова допитливість — це проникнення в спонукальні причини, тих чи інших дій людей. Таким чином, за його словами, він володіє світом, не стомлюючи себе, а світ не має над ним влади. У своєму дослідженні Гобсек виходить з того, що всім керують гроші. У світі він бачить постійну боротьбу багатих і бідних, але віддає перевагу тому, щоб "самому давити", ніж щоб "інші давили тобі". Він знає силу тих, хто володіє грошима.

Бальзак показує, що лихварі, мов павуки, обплітають своєю павутиною все суспільство, але письменник наголошує, що й суспільство не краще за лихварів. Хто потрапляє в тенета Гобсека? Це передусім Максим де Трай — чоловік-проститутка, світський пройдисвіт. Серед жертв Гобсека опиняється графиня де Ресто, яку обманює де Трай, а вона, у свою чергу, обманює чоловіка, розорила й залишила свого батька — вона є дочкою Горіо. Хижаки і жертви міняються місцями.

У романі "Батько Горіо" Бальзак розповість, як на штучно створеному голоді народу нажився свого часу сам Горіо. Не випадково Бальзак не раз підмічає в очах своїх героїв звірячу радість. У боротьбі усіх проти всіх Гобсек принципово заперечує почуття, оскільки бачить, що вони стають пасткою, в яку потрапляють наївні й простодушні. Стосунки між людьми Гобсек міряє тільки грошима. Зловорожий характер Гобсека автор підкреслює коротким екскурсом у його минуле, де лише окремими штрихами змальовано шлях до багатства: зв'язок з корсарами, пошуки золота дикунів у околицях Буенос-Айреса, смертельні небезпеки, розбиті надії, зневажені почуття. Майже романтична таємниця, яка огортає походження його багатства, пов'язана зі злочином. Однак тепер він позбавлений романтики — це типізація реальних явищ дійсності, виявлення причинно-наслідкових зв'язків сучасного світу. І разом з тим, автор бачить, що це гнилий стовп сучасної держави. Свідчення цьому — картина смерті лихваря, коли залишаються нікому непотрібними всі накопичені ним багатства, коли в його коморах гниють всі його припаси. Боячись продешевити, він прирік свої скарби на загибель. Перед нами з'являється колосальна картина руйнування особистості під впливом грошей, коли й сама грошова вартість речей не має ніякого сенсу.:

Щоб розширити простір дослідження, автор використовує своєрідну композицію: "Гобсек" — це оповідання в оповіданні. "Рамкою" для історії лихваря стала бесіда в салоні де Гранльє про нареченого Каміли де Граньє — бо його мати запламувала себе безчестям. Але питання про моральність зникає, коли з'ясовується, що в людини з

сумнівною репутацією є великі гроші. Таким чином, Бальзак змушує читача зрозуміти, що немає різниці в уявленні про закони життя й моралі в буржуазії й дворянства — лихвар Гобсек і аристократи, котрі зневажають його, дивляться на речі однаково, і в цьому — закономірності суспільного життя.

ОСНОВНІ ТВОРИ: "Гобсек", "Втрачені ілюзії", "Батько Горіо", "Етюди про звичаї XIX століття", "Шагренева шкіра", "Сільський лікар", "У пошуках абсолюту", "Батько Горіо", "Втрачені ілюзії", "Сільський священик", "Господарство холостяка", "Селяни", "Кузен Понс", "Кузина Бетта", "Євгенія Гранде", "Останній Шуань, або Бретань у 1800 році". ;.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Реизов Б. Г. Бальзак.— Л., 1960.; 2. Обломиевский Д. Д. Основные этапы творческого пути Бальзака.— М., 1975.